

Marx Öncesi Emek Değer Teorisi: Genel Bir Bakış

Cumali BOZPİNAR¹

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi:

Makalenin Yüklendiği Tarih: 04.05.2020

Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 03.06.2020

Anahtar Kelimeler: Değer, emek değer teorisi, Marx.

<https://doi.org/10.30586/pek.732118>

¹ Dr., Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Öz

K. Marx öncesi dönemde emek değer teorisinin genel olarak A. Smith, T. R. Malthus ve D. Ricardo'nun görüşleri çerçevesinde şekillendiği kabul edilebilir. Marx'tan önce, değer konusu üretim süreci dışında araştırılmıştır. Dahası, konuya ilişkin açıklamalar ve eleştiriler tek bir kaynaktan toplanmamıştır. Bu çalışmayla, Marx öncesi emek değer teorisine bütünsel bir bakış sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmanın temel sonucu, belirtilen üç iktisatçının konu üzerine görüşlerinin bayağı nitelikte olduğudur.

The Labour Theory of Value Before Marx: An overview

Abstract

In the period before K. Marx, it can be assumed that the labour theory of value was generally shaped by the views of A. Smith, T. R. Malthus, and D. Ricardo. Prior to Marx, the issue of value had been investigated outside the process of production. Moreover, explanations and criticisms on the issue were not collected in a single source. With this study, it was aimed to provide a holistic view to the labour theory of value before Marx. The main result of the study is that the views of the three economists mentioned on the issue are of a vulgar nature.

Keywords: Value, the labour theory of value, Marx.

JEL Codes: B11, B12, B14, D16.

1.Giriş

K. Marx öncesi dönemde emek değer teorisinin genel olarak A. Smith, T. R. Malthus ve D. Ricardo'nun görüşleri çerçevesinde şekillendiği kabul edilebilir. Smith'e varana kadar emek değer teorisinden bahsetmek mümkün olmadığı gibi öncesinde değer üzerine tartışılmış olsa da bu tartışmanın emek değer teorisine en fazla kullanım değeri-mübadele değeri ayrışması noktasında yaklaştığı söylenebilir.

Konuya ilişkin Smith öncesi dönemde genel olarak geçerli görüş “adil fiyat”tır². Bu görüşün temsilcileri sırasıyla Aristoteles ve Platon'dur. Aristoteles değeri kullanım değeri (*value in use*) ve değişim değeri (*value in exchange*) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Değere ilişkin olarak Antik Çağ'da geçerli adalet anlayışı çerçevesinde bir açıklama ortaya koymuştur. Buna göre değer, şeylerin birbiriyle değiştirildikleri oran yoluyla ifade edilmiştir³ (Sewall, 1901: 540). Bu

² Yanlış bir şekilde XVII. Yüzyıl'ın büyük İngiliz siyaset kuramcısı J. Locke (1632-1704)'un, emek değer teorisini formüle ettiği kabul edilmektedir. Gerçekte Locke, çok farklı bir sorunu tartışmıştır. İlk olarak sahihsiz toprakların emek harcanarak çiftliğe dönüştürülmesi şeklindeki özel mülkiyetin savunucusudur. Bu, emek değer teorisinden çok özel mülkiyetin kökenine ilişkindir. İkinci olarak Locke, malların değerlerinin belirlenmesinde insan enerjisinin ve üretiminin yanında toprağın önemsizliğini gösterme çabasındadır. Dolayısıyla onun çabası, değer belirlenmesi bağlamında bir emek değer teorisi değildir (Rothbard, 1995: 472, 17 no.lu dipnot). Emek değer teorisinin kurucusu kabul edilen başka bir isim Merkantilist Sir W. Petty (1623-1687)'dir. İktisat biliminin kurucu olduğu da kabul edin Petty, ilk olarak malların değerini toprak ve emeğin birlikte belirlediğini kabul eder. Daha sonra değeri, bunlardan sadece biriyle ifade etmeye çalışır ve bu bağlamda ikisi arasında bir parite bulunabileceğini ileri sürer. Bununla birlikte gerisini getirmez. “Standart bir değer ölçüsü” aradığı için emek değer teorisine ilgilendirilmiştir. R. Cantillon (1680-1734), değer konusunda Petty'i izlemiştir (Ulutan, 1978).

³ Aristoteles'i metalara değer atfetmenin, her emeği eşit insan emeği olarak ve bunun sonucu da eşit nitelikte emek olarak ifade etmenin bir biçimi olduğunu fark etmekten alıkoyan önemli bir gerçek vardı. Bunun doğal temeli, Yunan toplumu kölelik üzerine kurulduğu için, insanların ve onların emek-güçlerinin eşitsizliği idi (Marx, 2004: 70-1). Bizim üretim faktörü anlamında kullandığımız emeğe karşılık “emek-gücü” kavramını kullanan Marx (2004: 173-5) şu açıklamalarda bulunur: “...Emek-gücünün değeri, öteki her metada olduğu gibi, bu özel nesnenin üretimi ve dolayısıyla yeniden-üretimi için gerekli emek-zamanı ile belirlenir. Emek-gücü bir değere sahip olduğuna göre, kendisinde maddeleşmiş ortalama toplumsal emeğin belirli bir niceliğinden daha fazlasını temsil etmez. Emek-gücü, yalnızca, bir kapasite, ya da canlı bireyin gücü olarak vardır. Bunun sonucu olarak, emek-gücünün üretimi, bu bireyin varlığını öngörür. Belli bir bireyin emek-gücü üretimi, onun kendisini yeniden-üretmesinden ya da varlığının devamından oluşur. Bireyin varlığını sürdürebilmesi için, belli miktarda geçim aracına gereksinmesi vardır. Bu nedenle, emek-gücünün üretimi için gerekli emek-zamanı, kendini bu geçinme araçlarının üretimi için gerekli zamana indiriyor; başka bir deyişle, emek-gücünün değeri, emekçinin varlığını sürdürmesi için gerekli olan geçim araçlarının değeridir. Ne var ki, emek-gücü, ancak kullanılmakla gerçekleşir; ancak çalışma ile kendini faaliyete sokar. Bu arada belirli miktarda insan adalesi, siniri, beyni vb. harcanmış olur, ve bunların yerine konması gerekir. Bu masraf artışı, daha fazla bir gelir ister. Emek-gücü sahibi, bugün çalışıyorsa, yarın da, aynı süreci, sağlık ve kuvvet yönünden aynı koşullarda yineleyebilmelidir. Öyleyse geçim araçları, onun, çalışan bir insan olarak normal durumunu sürdürmesine yeterli olmalıdır. Yiyecek, giyecek, yakıt, barınak gibi doğal gereksinmeler, yaşadığı ülkenin iklimi ile diğer fiziksel koşullara göre değişir. Öte yandan, zorunlu denilen gereksinmelerinin çeşidi ve büyüklüğü, tıpkı bunları karşılama şekilleri gibi, bizzat kendileri tarihsel bir gelişmenin ürünleri olduğu için, ve bu yüzden geniş ölçüde o ülkenin uygarlık düzeyine ve özellikle de, özgür emekçiler sınıfının (*class of free balourers*) oluştuğu koşullara ve alıştıkları rahatlık derecesine bağlıdır. Bu nedenle, diğer metalarda olduğunun tersine, emek-gücü değerinin belirlenmesine, tarihsel ve manevi bir öge de giriyor. Bununla birlikte, belli bir ülkede, belli bir dönemde, emekçi için gerekli olan geçim araçlarının ortalama miktarı pratik olarak bilinir. Emek-gücü sahibi de ölümlüdür. Öyleyse, pazardaki varlığının sürekli olabilmesi için –ki, paranın durmadan sermayeye dönüşmesi bunu gerektirir- emek-gücü satıcısının, ‘yaşayan her bireyin kendisini sürdürdüğü şekilde, yani döllenerek’ varlığını sürdürmesi gerekir. Aşınma, yıpranma ve ölüm nedeniyle, pazardan çekilen emek-gücünün yerini, hiç değilse aynı miktarda yeni emek-gücünün sürekli olarak doldurması

bağlamda Smith’in kullanım değeri ve mübadele değeri kavramlarını Aristoteles’ten miras aldığı belirtilebilir⁴.

Aristoteles’in görüşleri Avrupa’da barbar istilası öncesi dönemde geçerli iken barbar istilasından başlamak üzere emek değer teorisi yönünde herhangi bir açıklama ortaya konulmamıştır (Sewall, 1901: 548).

Orta Çağ boyunca ve Merkantilizm döneminde konuya ilişkin düşünsel durgunluk, değer kavramı çerçevesinde bilimsellikten uzak bir şekilde devam etmiştir. Skolastik ve Post-Skolastik görüş malların değerinin fayda ve kıtlık yoluyla verili bir arzın subjektif değerlemesi yoluyla belirlendiği şeklinde olup bir mal daha fazla yararlı ise daha yüksek değerde olduğu ve arz artışının piyasada ilgili malın fiyatını ve değerini düşüreceği kabul edilmiştir (Rothbard, 1995: 350).

Fizyokratlar’a göre ise -her ne kadar üretim faktörü kavramını kullanmasalar da- sadece toprak verimlidir. Toprak üreticidir çünkü madde yaratır: “*Land produces because it creates matter.*”. Hâlbuki takas, ticaret, imalat, hizmetler gibi tüm diğer faaliyetler yararlı olsalar da “kısır”dır (Rothbard, 1995: 372). Görüldüğü üzere Fizyokratlar üretimde ortaya çıkan artı değeri kabul etmemişlerdir. “Yaratıcı” üretim faktörü olarak sadece toprağı dikkate almışlardır. Dolayısıyla emek değer teorisine yönelik herhangi bir açıklamaları bulunmamaktadır.

Aslında Smith öncesi -Merkantilistler dâhil- iktisadi düşüncede kısaca ticari kapitalizmin “ucuza al, pahalıya sat” ilkesi çerçevesinde “değer”e bakıldığı söylenebilir. Bunun sebebi de üretim örgütlenmesinin, üretici güçlerin gelişim düzeylerine bağlı olarak üretim sürecinde artı değeri ortaya çıkaracak hale henüz gelmemiş olmasıdır. Diğer taraftan iktisat, ahlak felsefesinin içinde alt bir branş olarak öğretilmiş ve dolayısıyla ekonominin ve ticaretin analizi doğal hukukun içinde gömülü bir şekilde ele alınmıştır. Birçok yönden XVII. Yüzyıl İskoç profesörleri etik, doğal hukuk, hukuk, ontoloji ve teolojinin yanı sıra iktisadi kapsayan bütünün bir segmenti olarak Skolastik metodu analiz aracı olarak kullanmışlardır (Rothbard, 1995: 417). Bunlardan biri olan F. Hutcheson (1694-1746)’ın öğrencisi Smith de bu kapsamdadır.

gerekir. Böylece, bu özel meta sahipleri soyunun pazarda varlıklarını sürdürmeleri için, emek-gücü üretimi için gerekli geçim araçlarının toplamı, emekçinin yerini dolduracak olanların, yani çocuklarının gereksinmelerini de karşılayacak şekilde olmalıdır...”

⁴ Aslında Smith’in iktisadi düşünce tarihi analizinin öncülerine dair fazlasıyla iddia bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları için bk. Johnson (1937), Rothbard (1995), Aspromourgos (1996), Redman (1997), Steiner (2003), Murphy (2009), Eren (2010), Eren (2011) ve Bilir (2019).

Kurucusu tartışmalı iktisat⁵, XVIII. Yüzyıl'da bağımsız bir disiplin halini almıştır. İktisadın kurucusu kabul edilen Smith'in, iktisadın bilim haline gelmesinde rolü paralelinde "emek" in değer belirleyicisi olduğunun teorileştirilmesinde katkıları olduğu kabul edilebilir.

Bu çalışmada, Marx öncesi dönemde Smith, Malthus ve Ricordu'nun emek değer teorisine ilişkin görüşleri karşılaştırmalı yöntem kullanılarak incelenecektir. Marx'tan önce belirtilen iktisatçıların emek değer teorisine yönelik yaptıkları çalışmalarda ortaya koydukları düşüncelerin eksikleri saptanarak bu saptamalardan hareketle bazı teorik çıkarımlarda bulunulacaktır.

2. Smith'in Emek Değer Teorisi

Emek değer teorisi şu şekilde ifade edilebilir: Bir malın değerini belirleyen, o malın üretimi için gerekli emek miktarıdır. Klasik İktisatçıların değer üzerine açıklamaları bu teoriye dayanır. Bununla birlikte bu iktisatçıların değer konusu üzerinde fiyat mekanizması çerçevesinde açıklamalar yapmışlardır⁶. Konu üzerine ilk değerlendirmelerin Smith tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

⁵ Smith'in "Ulusların Zenginliği" başlıklı çalışmasından yarım yarım yüz yıl önce iktisat üzerine çalışmaların Fransa'da yapıldığı kabul edilebilir. R. Cantillon (1680-1734), Ulusların Zenginliği'nin yayımlanmasından 40 yıldan fazla bir süre önce iktisat üzerine ilk eserini yazmıştır. W. S. Jevons, C. Gide ve F. A. Hayek Cantillon'u bir bilim olarak iktisadın öncüsü kabul ederler (Rothbard, 1995: 345, 347).

⁶ Klasik iktisatçıların liberal iktisadi öğretiyi haklı göstermek üzere teoriler kurmuşlardır. Dolayısıyla liberal iktisadi öğretinin felsefesi anlaşılmasızın klasik iktisatçıların ortaya attıkları teoriler anlaşılabilir ve politika önerileri kabul edilemez. Sanayi kapitalizminin doğuşuyla özdeş olan iktisadi düzeni haklı göstermek için kullanılan bu felsefe kaynağını Doğal Hukuk felsefesinden alır. Bu kapsamda insanın doğuştan aynı "insan tabiatı" nı taşıdığı ve dolayısıyla aynı haklara ve özgürlüklere sahip olması gerektiği kabul edilir. İnsanların doğal hakları arasında sarf ettikleri emeklerinin ürününü sahiplenmesi yani özel mülkiyet ile doğal yeteneklerinin en iyi yolda geliştirilmesi yani bireysel girişim bulunur. Herkesin eşit hakları ve özgürlüklerinin olacağı doğru bir toplumsal düzen gereklidir. Bu düzen ancak doğal hukuka uyulması koşuluyla sağlanılan doğal bir uyum içindeki toplum düzeni olabilir. Kapitalizmin özel mülkiyet ve bireysel girişimle piyasalara dayalı yapısı bu ilkelerden çıkarılmıştır. I. Newton'un fizik üzerine düşünceleri klasik iktisatçıları etkilemiştir. Newton, maddi evrenin düzenli ve değişmez kanunlara tabi olduğunu ve cisimlerin doğal kanunlara göre hareket ettiğini ortaya koymuştur. Klasik iktisatçıların toplumların yapısı ve işleyişini de bu görüşe bağlamışlardır. Toplumların da iç işleyişlerinde doğal kanunlara tabi oldukları ve "iyi ve akılcı bir Tanrı'nın", doğal uyum içinde, toplumları yönettiğini kabul etmişlerdir. Bu kabul beraberinde, tanrısal iradenin belli amaçlara doğru görünmeyen bir el tarafından yönettiği toplumlarda belirli bir amaç ve içsel tutarlılık bulunduğu varsayımını getirmiştir. Böylece klasik iktisatçıların edilgen akılcılığı toplumun doğal kanunlarının saptanıp bunlara uyulmasını gerektirmiştir. Bu kanunların da piyasa ekonomisinin kanunları olduğunu kabul etmişlerdir. Doğal uyum bireysel çıkarlarla toplumsal çıkarların uyumunu sağlayıcı nitelikte görülmüştür. Toplumun işleyişindeki belirli amaç toplumun maksimum refahının sağlanması olunca kanunların doğallığı, bunlara herhangi bir müdahalede bulunulmaması zira müdahalenin faydasız olacağı sonucuna götürmüştür çünkü toplumun doğal kanunlarıyla kendiliğinden optimal koşulları yaratacağının mümkün olduğu kabul edilmiştir. Başka bir deyişle doğal kanunlar vasıtasıyla toplumun mevcut yapısıyla en iyi iktisadi düzene sahip olduğuna inanılmıştır. Laissez faire yani kamunun doğal kanunların en iyi işleyişini sağlayacak hukuk sistemi kurmak dışında piyasaya müdahale etmeyip sadece piyasa kanunlarının serbest işlemesini sağlamakla yetinmesi kabulü bundan çıkarılmıştır. Ayrıntılar için bk. Kazgan (2000) "V. İktisadi Liberalizmin Felsefesi" başlıklı bölüm.

Smith’in, kendi değer teorisini tartışmaya, “metaların göreceli fiyatlarının genel olarak bunların üretimleri için gereken nispi emek miktarlarına bağlı olduğu” şeklinde bir emek değer teorisi ileri sürerek başladığı belirtilmektedir (Foley, 1999: 19). Oysaki Smith, ilk olarak malların değerinin, her birinin üretimi için gerekli olan emek miktarı tarafından belirleneceğini önermiştir (Savran, 1997: 18). Açıkça görülmektedir ki metaların mübadele edilecekleri değerler söz konusu olduğunda Smith’in cevapları (aklı) karmakarışıktır (Savran, 1997: 18). Bu karmakarışıklığın yol açtığı emek değer teorisi ile tutarsız başka açıklamalarına geçmeden önce “malların değerinin, her birinin üretimi için gerekli olan emek miktarı tarafından belirleneceği” önermesine ilişkin ilk açıklamalarına değinilecektir.

Smith, ilk olarak kapitalizm öncesinde dönemde avcı toplumu aşamasında trampa kapsamında değiştirilecek ürün miktarlarının, bu ürünleri avlamak için harcanan emek süreleri oranında olduğundan başlıyor (Foley, 1999: 19). Smith (2004: 60) Ulusların Zenginliği’nde şöyle demektedir:

“...Mal mevcudu birikiminden ve toprağın mülk edinilmesinden önce toplumun o ilkel durumunda, değişik nesnelere birbiriyle mübadele etmek için konulabilecek tek kuralın, bu nesnelere elde etmek için gereken emek miktarları arasındaki oran olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin bir avcı toplumunda bir kunduzun öldürülmesi, bir geyiği öldürmek için gereken emeğin iki katı emeğe mal oluyorsa, doğal olarak, bir kunduz iki geyikle mübadele edilecek, yani iki geyik değerinde olacaktır; iki günlük ya da iki saatlik emek ürününün, bir günlük ya da bir saatlik emek ürününden iki kat değerli olması doğaldır...”

Görüldüğü üzere Smith’e göre kapitalizm öncesi dönemde mübadele değerinin ölçüsü emektir. Bununla birlikte Smith’in, mübadele değerini belirleyen tek ölçünün emek olmasını, kapitalist ekonomiye uygulamadığını görmekteyiz (Kazgan, 2000: 75).

Smith’in emek değer teorisi ile tutarsız nitelikteki açıklamalarına dönersek, bu tutarsızlıklar iki başlık altında toplanabilir: 1) İkili değer olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım sergileyerek emek değer teorisini oluşturan asıl önermesinin yanı sıra fakat bununla iç içe olmak üzere malın kumanda ettiği emek (labor commanded) şeklinde ikinci bir tanım geliştirmesi ve bu iki tanımı eşanlamlıymış gibi kullanması, 2) Analizinin sonunda, her iki tanımın da sermaye birikiminden ve toprağın mülk edinilmesinden sonra geçerliliğini yitirdiğini, bu aşamada işin içine kâr ve rant da girdiğinden, değeri, malın üretimi için gerekli maliyetlerin toplanmasıyla elde edilecek bir “doğal fiyat”ın oluşturduğu şeklinde “toplama teorisi” ileri sürmesi (Savran, 1997: 18).

Foley (1999: 19) de benzeri düşünde olup Smith’in, sebebini açıklamaksızın, tartışmasının ortasında emek değer teorisini bıraktığını ve başka bir teoriye geçtiğini belirtiyor: Toplama değer teorisi (adding-up theory of value). Bu teoriye geçmeden önce önemli bir hususu

belirtelim: Savran (1997: 16)’a göre Smith, ekonomi politiğin kurumsal alanını iki temel öge aracılığıyla tanımlamıştır. Bunlardan birincisi; meta üretimi yani üretimin mübadele amacıyla yapılması ve ikincisi; sermayenin belirli ellerde birikmesi ve toprağın mülk edinilmesi. Bu koşullar altında toplum kapitalist, işçi ve toprak sahibi olmak üzere üç ayrı sınıftan oluşur ve bunların toplumsal ürünü bölüşmeleri sonucunda ortaya üç temel gelir kategorisi çıkar: Kâr, ücret ve rant. Toplama değer teorisine dönecek olursak kaynağında yani “Ulusların Zenginliği”nde yer alan ifadeleri belirtmek uygun olacaktır: Birtakım kimselerin elinde mal mevcudu birikir birikmez, bunlardan bazıları, iş malzemesi ve geçim maddeleri sağlayarak işçi çalıştırmaya başlar. Başka bir deyişle Smith üretimin ihtiyaç fazlası kısmının yine bu fazlayı üretime ait olduğunu ve dolayısıyla ürünün tamamının üreticinin yani emek-gücü sahibinin olduğunu kabul etmiştir. Birtakım kimselerden bazıları, işe koştukları insanların emeklerinin, malzemelerin değerine kattığı şeyi satıp bir kâr elde etmek amacındadırlar. Metalar mübadele edilip malzemelerin fiyatları ve işçi ücretleri ödendikten sonra mal mevcudunu (biriktirdiği ürününü) bu serüvene atmayı göze alan girişimciye kâr olarak bir şeyin verilmesi zorunludur. Bu durumda ürünün tamamı hep emekçiye ait olmaz (Smith, 2004: 61-2). Kârı bu şekilde açıkladıktan sonra Smith (2004: 62), toprakta özel mülkiyetin ortaya çıkışını açıklama zahmetine girmez ve doğrudan “toprak sahipleri de, ekmeden biçmeyi çok severler ve toprağın doğal ürünleri için bile rant isterler” diyerek adeta “rant”ı dışarıdan söylenmiş yemek gibi okuyucuya sunar (Okuyucuyu “misafir umduğunu değil bulduğunu yer” görgüsünde sayar). Misafir sevmeyen ev sahibinin telaşı içinde bir an önce konuyu savuşturmak için olsa gerek devamında emeği, sadece fiyatın emek bileşeninin değerinin değil, hem rant bileşeninin hem de kâr bileşeninin değerinin ölçütü (suyunun suyunun suyu) sayar (Smith, 2004: 62). Oysaki böyle saymakla emeği mübadele değerini belirleyen tek değişken saymaktan uzaklaşır (Kazgan, 2000: 76). Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi rantın emekten doğduğuna ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmaması da bunu doğrulamaktadır. Smith (2004: 61), kârı da emeğin bir ölçütü saymasını şöyle ifade eder:

“...Mal mevcudu kârının belki özel türde bir emeğe, yani denetleme ve yönetme işine verilen ücrete koyulan değişik bir isim olduğu akla gelebilir. Oysa bu ikisi tamamen farklıdır, oldukça farklı esaslara göre belirlenmektedir, üstelik emek olduğu varsayılan bu denetleme yönetim işinin miktarı, güçlüğü ya da becerisi ile aldığı ücret arasında bir oran yoktur. Bu tutar, sadece yatırılan mal mevcudu değeri tarafından belirlenir ve bu mal mevcudunun büyüklüğüne oranla yüksek ve düşük olur...”

Görüldüğü üzere Smith, kendi teorik kurgusu içinde ranta ilişkin analizini bir sonuca götürmeyerek toplama değer teorisini açıklamaya geçmiştir ve toplama değer teorisi herhangi

bir metanın fiyatının ücret, kâr ve ranta nasıl ayrıştırılabildiğini açıklar (Foley, 1999: 19). Bu durumda Smith, avcı toplum aşamasını kapitalizm öncesi dönem kabul ederek söyleyecek olursak hem kapitalizme geçişin nasıl gerçekleştiğini hem de kapitalist toplumda rantın nasıl ve neden olduğunu emeğe dayalı olarak açıklamamış, dolayısıyla emek değer teorisini terk etmiş olmaktadır.

Diğer taraftan bizatihi emeğin değerinin belirlenmesiyle ilgili olarak Smith, nüfus artışı çerçevesinde “karışık” açıklamalarda bulunmuştur. Nüfus artışını ekonomik kalkınmanın hem sebebi hem de sonucu olarak değerlendiren Smith’e göre ücret nüfusun büyüklüğünü belirlerken emek arzındaki artış gıda maddelerindeki artışla doğru orantılıdır. Nüfusun az olduğu gelişmenin ilk dönemlerinde en verimli toprakların işlenmesine bağlı olarak kapitalist kârlar maksimum düzeydedir. Nüfusun artmasıyla talep canlanır ve bunun sonucunda yatırımlar artar, teknolojik ilerleme sağlanır. İşgücünün refahının artması da nüfus artışını yükseltecektir ancak bir süre sonra işlenebilir marjinal toprakların tarımsal amaçlı kullanılmasına bağlı olarak azalan verimin ortaya çıkmasıyla, işgücü başına verimin düşmesi ve kârların azalmasıyla yatırımlar ve ücretler düşecek, duraklama görülecektir. Böylece işgücünün yaşam standardının düşmesi ise nüfus artışını azaltacak ve ekonomik büyüme durgunluğa dönüşecektir (Güneş, 2009: 133). Smith, gerisini getirmeyerek konuyu dağınık bir şekilde bırakmıştır⁷.

Malthus, Smith’in nüfusa ilişkin ortaya koyduğu düşünceleri nüfus fazlalığı temelinde geliştirmiştir.

3. Malthus’un Emek Değer Teorisi’ne Katkısı

Malthus ortaya koyduğu nüfus modeli ile Smith tarafından düzensiz bir şekilde bırakılmış nüfus konusunu nüfus fazlalığı temelinde etraflıca ele almıştır. Dahası, kendisine gelene kadar konu bilindik kabul edilmekle birlikte teorik olarak incelenmemiştir. Nitekim kendisi bunu şöyle ifade eder (Malthus, 2017: 24):

“Nüfusun her zaman besin olanakları seviyesinde tutulması gerektiği birçok yazarın farkına vardığı açık bir gerçektir ama anımsadığımız kadarıyla daha önce kimse, bu seviyeye etki eden unsurları hususi olarak tetkik etmemiştir...”

Malthus analizine iki varsayımda bulunarak başlar. İlki, insanın var olabilmesi için beslenmenin zorunlu olduğudur. İkincisi ise, cinsiyetler arasındaki tutkunun zorunlu olup gelecekte de

⁷ Dahası Smith (2004: 82) emeğin değerinin belirlenmesiyle ilgili olarak “...ücretin hangi oranda olması gerektiğini saptama işini ben üzerime almayacağım...” der.

neredeyse aynı düzeyde olmak üzere bu zorunluluğun geçerliliğini sürdüreceğidir. Bu varsayımlara dayanarak Malthus'un nüfus modeli; nüfus gücünün dünyanın insan için besin üretme gücünden belirsiz düzeyde daha yüksek olduğu ve nüfusun kontrol edilmediğinde geometrik oranda artarken besin olanaklarının yalnızca aritmetik oranda artacağından eşit olarak artmayan bu iki gücün eşitlenmesi için nüfus üzerinde sıkı ve devamlı bir kontrolün uygulanması gerektiğini içermektedir (Malthus, 2017: 29-30). Aslında burada Malthus'un açıkça söylemediği fakat emek değer teorisi bağlamında asıl önemli husus emek faktörünün varlığının tehdit altında olduğudur⁸.

Malthus'un nüfus modeli “reel ücretlerden kaynaklı yaşam standartı artışının keskin bir şekilde ölüm oranlarını (özellikle bebek ölümlerini) düşürür ve dolayısıyla hızlı bir şekilde nüfusu ve emek arzını artırır, dolayısıyla reel ücretler aşağıya itilir⁹. Reel ücretlerde bir düşüş simetrik

⁸ Yine Malthus'un açıkça söylemediği fakat makul kabul edilebilecek başka bir önemli husus daha vardır. İngiltere, Malthus'un kitabını yazdığı XVIII. Yüzyıl sonu ve XIX. Yüzyıl başlarında siyasal ve sosyal yönlerden bir karmaşa içindedir. Başka bir deyişle İngiltere'de bu dönemde Sanayi Devrimi ve kapitalizmin yol açtığı fakat ağırlığı olumsuz anlamda emekçi kitlelerin üzerinde görülen gelişmeler yaşanmaktadır. Kısaca emekçi kitleler büyük bir sefalet, açlık, yoksulluk, salgın hastalık ve ölümün içinde yaşamaktadır. Öyleki bu ortamda uzun çalışma şartları neredeyse bir işçinin ailesine bir ekmeğe bile getirmesini sağlayamamaktadır. XVIII. Yüzyıl'ın sonunda bu olumsuzluklara eşlik eden ve Malthus'un kitabını bu anlamda öne çıkaran bir gelişme yaşanır. Malthus, kitabını 1798'de yani Fransız Devrimi'nin peşi sıra yayımlar. Dolayısıyla Malthus, Fransız Devrimi'nin İngiltere'de yol açabileceği etkilerden korkmaktadır (Akbaş, 2017). Başka bir gelişme olarak aynı dönemde ortaya çıkmaya başlayan aşırı üretim krizleri belirtilebilir. Daha önce pek rastlanılmayan bu krizler makineleşmenin etkisi olarak görülmüş ve üzerinde şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Fransız Devrimi'nin yaydığı özgürlük ve sosyal adalet fikirlerinin işçilerin içinde bulunduğu kötü geçim şartları nedeniyle İngiltere'ye de sıçrama olasılığı kapitalist sınıfı endişelendirmiştir. Bu nedenle İngiltere yönetiminin temel hedefi sosyal yapıyı korumak için şehirlili nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmek ve benzeri bir ayaklanmanın önüne geçmek olmuştur. Malthus'un kitabını yayımladığı 1798 yılında çıkarılan ve kalabalık ailelere mali yardım yapılmasını öngören “William Pitt Yasası” bu amaca dönük uygulamalardan biridir (Savaş, 1997: 39-40).

⁹ Burada reel ücretin düşüşü talebe göre emek arzı artışından kaynaklanmamaktadır. Malthus “Principles of Political Economy” başlıklı kitabında reel ücretlerin ve kâr oranının efektif talep tarafından belirleneceğini kabul eder. Ücretler, para olarak ödenmektedir. Ücretlerin satınalma gücü (reel ücret), cari fiyat düzeyinde alabileceği mal miktarına bağlıdır. Eğer talep arzı aşırıysa fiyatlar yüksek ve reel ücret düşük olacaktır. Sonuç olarak kâr oranı yüksek olacak, kapitalistler yatırım yapmaya güdülenecek, ekonomi hızla büyüyecek ve istihdam genişleyecektir. Tersine, talep eksikse ekonomi durgun duruma girecektir. Bu gelişmelerin yanında reel ücret işgücü piyasasında değil mal piyasasında belirlenir. Bu, parasal ücret varyasyonlarının reel ücret veya istihdam düzeyi üzerinde etkili olmaması anlamında önemlidir. Şöyle ki veri tasarruf ve yatırım parametreleri altında yapılacak bir parasal ücret varyasyonuna fiyat düzeyinde aynı oranda bir değişiklik eşlik edecektir. Dolayısıyla reel ücret işgücü piyasasını temizleyici bir rol sergilemez. Nüfus, yaşam standartlarındaki değişikliklere yavaşça uyum gösterir. Herhangi bir dengeleyici güç, reel ücreti geçimlik düzeyine geri götürebilir fakat bundan önce reel ücretteki değişikliğe yatırımın tepkisi -kâr oranına etkisi yoluyla- çıktı düzeyini etkilemek olacaktır. Malthus'un nüfus mekanizması böylesi bir durumda reel ücreti geçimlik düzeye düşürücü yolda işlemez. Efektif talep büyümenin esas belirleyicidir. Ayrıca reel ücret, kişi başına bir gösterge olmayıp yıl boyu ortalama bir ailenin kazandığı toplam ücret tutarındadır. Bu, erkeğin yanında karısı ve çocuklarının çalışmalarını da kapsayan bir toplamdır. Reel ücret artışı daha az sayıda kadın ve çocuğun istihdam edilmesine ve erkeğin daha az götürü iş (task work) yapmasına bağlı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir ve dolayısıyla çalışılan miktarı azaltabilir. Sonuç olarak yüksek reel ücrette rağmen ailenin toplam geliri azalacak, ailelerin çocuklarını destekleme gücü zayıflayacak ve dolayısıyla nüfusun büyüme oranı düşecektir. Diğer taraftan hızla büyüyen bir ekonomide ücretler düşük olsa da nüfus artacaktır çünkü nüfus, hem reel ücret düzeyine hem de geçerli iş imkânlarına bağlıdır. Bir ülkenin nüfusu hızla artıyorsa emekçi kitle daha önce sahip olduğu miktardan daha büyük miktarda gıdaya hükmediyor demektir. Bunu sağlayan; yüksek ücretler, öztüketim artışı, daha ucuz gıda ikamesi, daha çok götürü

mekanizmalar yoluyla tersine işler.” düşüncesine dayanır. Malthus, gıda maddeleri üretiminin göreceli olarak esnek olmadığını¹⁰ düşündüğünden, kronik kıtlık ve yüksek ölüm oranlarına bağlı olarak yaşam standardının düşük bir denge seviyesinde kalacağı tahmininde bulunmuştur. Bununla birlikte modern sanayi ekonomilerinin demografik dönüşümünün öngörülmediği bu model modern demografi biliminin analitik kökeni kabul edilmekte ve hâlâ dünya nüfus sorunlarına ilişkin popüler fikirleri etkilemektedir. Bunun yanında, her ne kadar Malthus’un gıda maddeleri üretimi analizinin kendisinin işaret ettiği noktanın uzağında olduğu görülse de, onun bu başarısızlığı, nüfusun dinamikleri ve tarımsal teknoloji değişikliklerine ilişkin önemli ipuçları vermektedir (Foley, 1999: 5).

Malthus, nüfus fazlalığı konusundaki görüşlerini İngiltere özelinden ortaya koymuştur. Buna göre; İngiltere yoksulluk yasaları, yoksulların durumunu iki yoldan kötüleştirme eğilimindedir. İlki, bu yasalar, yoksulları geçindirecek gıda maddeleri miktarını artırmaksızın nüfusu artırmaktadır. Şöyle ki yoksul bir adam, ailesini bağımsızca geçindirme kaygısı taşımaksızın veya bu yönde düşük bir beklentiye sahip olarak evlenebilir. Dolayısıyla söz konusu yasaların bir dereceye kadar yoksulları ortaya çıkardığı kabul edilebilir ve nüfus artışının bir sonucu olarak ülkede gıda maddeleri kişi başına daha az miktarda dağıtılacağından kilise yardımlarından yararlanmayan emekçi kitle, öncekinden daha az miktarda gıda maddesi satın alabilecek ve bunun sonucunda daha fazla sayıda yoksul yardım başvurusunda bulunacaktır.

iş yapılması, kadın ve çocukların da çalışması ve kilise yardımları olabilir. Böyle olmakla birlikte gıda maddeleri fiili nüfus artışının zorunlu belirleyicidir (Malthus: 1836) Kısaca Malthus’un nüfus modeline göre piyasa ücretlerin geçimlik düzeye yönelmesini sağlamaz ve dolayısıyla uzun dönemde bile işsizliği ortadan kaldıramaz. Ayrıntılar için bk. Costabile ve Rowthorn (1985). Malthus’un da aralarında bulunduğu klasik iktisatçılara göre ücret düzeyini ücret fonu ile işçi sayısı arasındaki oran belirler. Genellikle ücret fonu, sermaye miktarının belli bir oranı olarak düşünüldüğü için nüfusun dolayısıyla işgücünün devamlı olarak artması sonucu ücret, en düşük düzey olan geçimlik düzeye kadar gerileyebilir. Bu eğilimin önüne, sermaye düzeyinin dolayısıyla ücret fonunun nüfus artışından daha yüksek bir oranda artırılması ile geçilebilir. Bu nedenle Malthus yükselen ücret düzeylerinin yüksek sermaye-emek oranı ile birlikte ortaya çıkacağını, düşük ücretlerin ise düşük sermaye-emek oranına bağlı olarak gerçekleşeceğini ileri sürmüştür (Savaş, 1997: 349-50).

¹⁰ Malthus “An inquiry into the nature and progress of rent and the principles by which it is regulated” başlıklı çalışmasında bunu esas olarak toprak arzının sınırlandırılmış olmasına ve bu yüzden taleple genişleyememesine bağlar. Kendi nüfus ilkesinin yani gıda maddeleri veya ham madde artışının nüfusta oransal bir artışı öngörmesinin yanlış olduğuna dair eleştirileri kabul etmez; söz konusu ilkenin şüphesiz doğru olduğunu ve hatta gıda sağlandığında geçimlik düzeyi sağlayan giyinme ve barınmanın nispeten kolay olduğunu belirtir (Malthus, 1815). Diğer taraftan Malthus (1815)’un nüfus artışını rant artışı bağlamında belirleyici ve rantı devletin zenginliği için bir vergi kaynağı olarak görmesi kendi “nüfus ilkesi”yle tezat teşkil etmektedir. Diğer taraftan Malthus, toprakta azalan verimlerin ortaya çıkacağına dair bir açıklamada bulunmamış olsa da ileri sürdüğü artış oranları böylesi bir varsayımı ima etmektedir. Şöyle ki insanın yaşaması için gerekli maddeler hayvan ve bitki ürünlerinden oluştuğundan ve bunlar kontrol edilmediğinde geometrik bir oranda üreyeceklerinden insan nüfusunun da yaşaması için gerekli hayvan ve bitkilerin de aynı oranda artacakları ileri sürülebilir. Bu durum toprağın bu büyümeye imkân verecek bollukta olmasına bağlıdır. Oysaki tarımsal alanlar sınırlı olduğuna göre yiyeceğin arttırılması, zorunlu olarak verimin düşük olduğu marjinal birimlerde tarımsal faaliyet yapılmasını gerektirecektir. Böylesi marjinal birimlerde, verimlilik teknolojik olarak arttırılmadığı takdirde üretim gerileyecektir (Savaş, 1997: 347).

İkincisi ise, darülacezelerin sunduğu beslenme yardımı hizmetidir. Şöyle ki darülacezelerde tüketilen gıda maddeleri dolayısıyla aksi durumda toplumun daha üretken bireylerine ait olacak payı düşürür ve bu nedenle daha fazla insanı bağımlı hale getirir (Malthus, 2017: 59-60).

Malthus (2017: 64-5)’un çözüm önerileri ise ilk olarak geçici bir çare olarak kilise hayır kurumlarının kaldırılması, ikinci olarak tarımsal teşvikler ve bu kapsamda loncaların zayıflatılıp ortadan kaldırılması ve son olarak ücretsiz barınma evleri kurulmasıdır. Bu önlemler alınmadığı takdirde yetersiz beslenme, zorlu iş ve sağlıksız barınma imkânları nüfus üzerinde sürekli bir denetim işlevi görmeye devam edecektir. Oysaki bu denetimler sefalet ve ahlaksızlığa yol açmaktadır (Malthus, 2017: 66).

Görüldüğü üzere Malthus, emekçi kitlesinin sefaletinin ve ahlaksızlığa düşmesinin yol açabileceklerinden korkmaktadır¹¹. Nüfus artışıyla geçimlik sağlanamaz bir hale gelir ve bu Fransız Devrimi gibi bir gelişmeye yol açabilir. Bu yüzden nüfus artışı kontrol edilmelidir¹². Bununla birlikte Malthus, konuyu bir sonuca bağlamamıştır¹³. Nitekim “Nüfus İlkesi” başlıklı

¹¹ Bu korku, şu ifadelerinde kendini ele vermektedir: “...Bu çalışmanın öncelikli savının yalnızca bir mâlikler ve bir işçiler sınıfının gerekliliğini kanıtlamak olduğuna ama hiçbir şekilde mevcut büyük mülk eşitsizliğinin toplum için gerekli veya faydalı olduğunu çıkarsamadığına dikkat edilmelidir. Aksine, bu mutlaka bir fenalık olarak görülmelidir ve onu teşvik eden her kurum da kötü ve münasebetsizdir. Fakat bir hükümetin servet eşitsizliğini baskılamak için faal olarak müdahil olmasının topluma bir avantaj sağlayıp sağlamayacağı bir şüphe konusu olabilir. Belki de Dr. Adam Smith’in ve Fransız ekonomistlerin benimsediği bonkör kusursuz özgürlük sisteminin herhangi bir baskılama sistemiyle değiştirilmesi yanlış olacaktır...” (Malthus, 2017: 146-7).

¹² Engels (2011: 83, 85, 86)’e göre sefalet, iktisadi krizler sonucu yaşanır. Refah dönemlerinde tarım sektöründen daha cazip hale gelen imalat sektörüne yönelik bir işgücü mobilizasyonu gerçekleşir. İngiltere’de tarımsal üretimin sağlandığı “tarım yöreleri” ve İrlanda’dan refahın yaşandığı imalat sektörüne böylesi bir mobilizasyon gerçekleşmiştir. Eksilen tarım istihdamı mevcut işgücüne kadın ve çocukların katılımıyla ve bunların daha uzun süreli çalıştırılmasıyla karşılanmıştır. Buna göre gıda tedarikinde krizden bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte kriz dönemlerinde bir işsiz kitlesi ortaya çıkmaktadır. Bizi göre Malthus’un korkusu, bu kitlenin kontrol edilmediği takdirde yapabilecekleridir.

¹³ Marx (2011)’ın belirttiği üzere Malthus’un nüfusa ilişkin açıklamalarından şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Ücret arz ve talep koşulları tarafından belirlenir. Ücret iki şekilde yükselebilir; talep işçi arzından çok daha hızlı arttığında ya da nüfus yavaş arttığında. İkincisi işçinin kontrolü altındadır yani işçi arzı, işçilerin az çocuk yapmaları nispetinde azalır. Emek talebi ise, emeği harekete getiren sermaye yani üretken sermaye büyüdüğü zaman artar. Üretken sermayenin büyümesi kâr oranını düşürerek iflaslara yol açarak iflas edenleri işçileştirir ve makinelerle ve işçilerin birbiriyle rekabetine yeni rakipler katılır. Refah döneminde işçiler evlenir ve üretken bunalım bu büyük yığılı kendi içinde şiddetli bir şekilde rekabete zorlar. Böylece gittikçe rekabetin yol açtığı zor koşullarda üretim yapma işçiyeye de yansır: İşçinin gittikçe daha güç koşullarda yani hep daha az ücret karşılığında ve hep daha çok çalışarak ve gittikçe daha düşük üretim maliyetiyle üretmesi gerekir. Böylelikle asgarinin kendisi en küçük bir yaşama zevki, yaşama sevinci karşılığında gittikçe daha büyük bir güç harcanmasına indirgenir. Bu oransızlık aritmetik olarak değil geometrik olarak artar. Üretken sermayenin ücret dışındaki bölümü rekabetten türeyen yasalara göre artış eğilimi içindedir. Bu beraberinde makinelerin işçiyi ikame etmesini de getirir. Böylece üretken güçlerin gelişmesi sırasında işçilerin iş bulma ve geçim olanakları azalır. Bu “yasa” kapitalistler nüfus doğal bir yasaya göre iş bulma ve geçim olanaklarından daha büyük bir hızla çoğalır diyerek toplumsal bir yasa olmaktan çıkarıp bir doğa yasa haline sokmaya kalkıştılar. Onlar, bu çelişkinin büyümesinin üretken sermayenin büyümesine içkin olduğunu anlamadılar. Gıda maddeleri üretimi yetersiz değil de alım gücü olmayan kitleler büyümekte ve bu büyüklük nüfus artışının sonucu değil de üretken sermayenin büyümesinin işsizliği arttırmasından kaynaklanır. Ayrıca gıda üretimi yetersizliğinin azalan verimlerin geçerliliğine bağlı olduğu iddia edilmektedir. Oysa bilimsel ilerleme bu iddiayı çürütmüştür. Diğer taraftan burada Malthus’un bayağı nitelikleri de ortaya çıkmaktadır. Bir yandan üremenin kontrol edilmesinden bahsedilirken diğer yandan yetişkinlerin yerine

kitabının son bölümünde mevcut durumu bilimsel olmayan bir şekilde değerlendirmekte ve sözlerini adeta vaaz vererek bitirmektedir¹⁴.

Malthus’un korkularını taşımayan Ricardo, onun nüfus ve ücret analizini kabul etmiştir ve bu kapsamda kurduğu tek sektörlü hububat modeli (corn model) ile ölüm ve doğum dinamiklerinin nüfusun sabit kalacağı bir denge ücret düzeyini belirleyeceğini ileri sürmüştür.

4. Ricardo’nun Açmazları: Tadilat ve Değerin Değişmez Standartı

Ricardo, Smith’te doğru olanı izlemek ve bu temelden hareketle yanlış olanı ayıklamak türünden bir yöntemi esas almıştır. Bir bakıma Ricardo, Smith’in klasik ekonomi politik yaklaşımını temel olarak kabul edip, ustasının bayağı iktisada kaynak olabilecek önermelerini bu temel üzerinde değerlendirmiş yani klasik Smith’i bayağı iktisatçı Smith’e karşı savunmuştur¹⁵. Ricardo’yu klasik ekonomi politiğin en tutarlı temsilcisi haline getiren budur (Savran, 1997: 8, 17-8). “Principles of Political Economy and Taxation” başlıklı kitabında, Smith ile değer teorisi ve bölüşüm dışında tüm konularda hemfikir oldukları, kitabın toplama değer teorisinin bir eleştirisi ile başladığı ve daha güçlü bir emek değer teorisi versiyonu

çocukları çalıştırmakla çocuk sahibi olanlara gerçek bir prim uygulanmaktadır. Bundan başka kapitalist üretim için yedek sanayi ordusunun mevcudiyetinin şart olduğu, kapitalistin başlıca amacının emek metasını mümkün olduğunca ucuza temellük etmek olduğu ve bunun ancak bu metanın arzının talebine oranla mümkün olduğunca fazla olması yani olabildiğince geniş nüfus fazlasının mevcudiyeti gerektiği göz önünde bulundurulduğunda kapitalistin çıkarına olan fazla nüfusa ilişkin Malthus’un işçilere yerine getirilmesi olanaksız olduğunu bildiği iyi bir öğüt vermesi onu bilim insanına yakışmayacak bir duruma yani bir bayağı haline getirmektedir. Yoksullar yasasının sefaletin olmaması için bir uygulama olduğunu belirtmesi de bu niteliğine bağlanabilir. Bize göre gerçek, yoksulluğun yol açabileceği devrim korkusudur.

¹⁴ “Nüfus İlkesi” başlıklı kitap şöyle bitmektedir: “Kötülük, dünyada çaresizlik değil, eylem üretmek için vardır. Ona sabırla teslim olmayacak, ondan kaçınmak için çaba göstereceğiz. Kendisini ve etkileyebildiği kadar geniş bir çevreyi kötülükten arındırmak için en yüksek gayreti göstermek, her bireyin yalnızca çıkarına değildir; aynı zamanda her bireyin görevidir ve bu görevi ne kadar ifa ederse, gayretlerini ne kadar akıllıca yönlendirirse ve bu gayretler ne kadar başarılı olursa, kendi zihnini o kadar iyileştirir ve yüceltir ve Yaradanının iradesini bir o kadar gerçekleştirir.” (Malthus, 2017: 190).

¹⁵ Marx (2004: 90, 33 no.lu dipnot)’ın gözünde bu savunu yeterli olmamıştır: “Klasik ekonominin başlıca kusurlarından birisi de, metaların ve özellikle bunların değerlerinin tahliliyle, değer, değişim-değeri halini aldığı biçimi ortaya çıkartmaması olmuştur. Bu okulun en iyi temsilcileri Adam Smith ile Ricardo bile, değer-biçimini, önemsiz bir şey, metaların niteliği ile ilgisiz bir şey gibi ele almışlardır. Bunun nedeni, yalnızca, dikkatlerinin, tamamıyla değer büyüklüğünün tahliline yönelmiş olması değildir. Bunun daha derin nedenleri vardır. Emek ürününün değer-biçimi, burjuva üretimde ürünün aldığı en soyut biçim değil, aynı zamanda en genel biçimdir, ve ürüne toplumsal üretimin özel bir türü damgasını vurur ve böylece ona özel tarihsel niteliğini verir. Bu durumda, eğer biz, bu üretim tarzına, toplumun her hali için doğa tarafından saptanılmış tek ve ebedi biçim gözüyle bakarsak, değer-biçiminin, meta-biçiminin, onun daha sonraki gelişmeleri olan para-biçiminin, sermaye-biçiminin, vb. ayırdedici niteliğini zorunlu olarak ihmal etmiş oluruz. ...İlk ve son kez burada belirtmek isterim ki, ben klasik ekonomi politik deyince, yalnızca görüşleri ele alan, bilimsel ekonominin uzun süre önce sağladığı malzemeyi durup dinlenmeden ağzında geveleyip duran ve burjuvazinin günlük kullanımı için en münasebetsiz olayların en usa-uygun açıklamalarını arayan, bunun dışında da tuzukuru burjuvazinin onlar için dünyaların en iyisi olan kendi dünyaları ile ilgili bayağı düşüncelerini bilgiççe sistemleştirmeye ve bunları ebedi gerçeklermiş gibi ilan etmeye kalkışan vülger ekonomiye karşılık, W. Petty’den beri, burjuva toplumdaki gerçek üretim ilişkilerini araştıran bir ekonomi bilimini anlıyorum.”

geliştirdiği görülmektedir (Foley, 1999: 6, 58). Ricardo, Smith’in büyüme ile bölüşüm arasındaki ilişkiyi açıklamaktaki yetersizliği noktasından hareket etmiştir. Smith, kitabının başlığının da açıkça gösterdiği üzere kapitalist toplumda servetin nasıl artırılacağını yani günümüz deyişiyle büyümenin nasıl sağlanacağını araştırmıştır. Ricardo için ise bölüşüm ile büyüme (birikim) arasındaki ilişkiyi araştırmak ekonomi politiğin temel amacıdır. Ne var ki, Smith bu ilişkinin öteki yönü olan büyüme ile bölüşüm konusunda bütünüyle yanlış bir sonuca ulaşmıştır. İşte bu sorun, Ricardo’nun temel araştırma programını tanımlar: Birikim sürecinde bölüşüm ya da bölüşüm aracılığıyla birikim (Savran, 1997: 17). Nitekim kitabının önsözünde bunu açıkça belirtmektedir (Ricardo, 1997: 23):

“Toplumun değişik aşamalarında, yeryüzünden sağlanan toplam üretimin bu üç sınıf arasında rant, kâr ve ücret olarak paylaşımı farklı olacaktır...”

Bu bölüşümü düzenleyen yasaların belirlenmesi Ekonomi Politiğin baş sorunudur.”

Smith ile üzerinde mutabık olmadığı değer teorisine Ricardo’nun bakışına ilişkin olarak şunlar belirtilebilir: Ricardo’nun yapıtının belki de en önemli içeriği değer teorisine dairdir ve buna ilişkin yapısal kurgusu, bütünüyle yukarıda Smith’in “ikircikli” olarak andığımız mirasını tutarlı hale getirme kaygısının ürünüdür. Başka bir deyişle Ricardo’nun değer teorisine yaklaşımını ve yapıtının mimarisini tam da Smith’in tutarsızlıklarından kurtulma çabası belirlemektedir. Ricardo, Smith’in emek değer teorisinin temelini oluşturan “Bir malın değerini belirleyen, o malın üretimi için gerekli emek miktarıdır.” şeklindeki önermesini bir postulat olarak kabul etmekle birlikte sonrasında buradan hareketle hem kumanda emek teorisini hem de “toplama değer teorisi”ni eleştirir ve reddeder. Burada daha önemli olan ikincisidir çünkü Ricardo’nun bütün amacı emek değer teorisinin kapitalizm koşulları altında da geçerli olduğunu kanıtlamaktır zira Smith, kapitalist üretim ilişkilerinin yol açtığı gelir kategorilerini ortaya koyup buna dayanarak emek değer teorisinin kapitalist üretim koşullarında geçerli olmadığını ileri sürmüştür. Ricardo’nun bütün çabası, bölüşümün değeri etkilemeyeceğini ve tam tersine değerın bölüşümü belirlediğini kanıtlamaya yönelik olmuştur (Savran, 1997: 18, 20).

Ricardo (1997: 37) konuyla ilgili olarak ilk şunları söyler:

“...Toplam üretimin nasıl paylaşıldığı metaların görece değerini etkilemez; çünkü sermayenin kârı ister büyük ister küçük olsun, ister yüzde 50, yüzde 20 ya da yüzde 10 olsun, emeğin ücreti de, ister yüksek ister düşük olsun, bu koşullar, sermayenin kullanıldığı tüm üretim dallarında aynı şekilde geçerli olacaktır...”

Bu ifadelerden, bölüşümün değeri etkilemediği anlamı çıkmaktadır.

Oysa Ricardo (1997: 46-7) daha sonra bu düşüncesini;

“...Ücretlerdeki artış, kârlarda yüzde bir oranında azalmaya yol açacak kadar yüksek olmasına karşın, varsaydığım koşullar altında üretilen malların görelî değerinde hepsi hepsi yüzde bir oranında değişiklik olmaktadır ... Ücretlerdeki artışın, bu malların görelî fiyatında yaratacağı değişiklik en fazla yüzde 6 ya da yüzde 7 oranında olabilir; çünkü, koşullar ne olursa olsun, kârlar, muhtemelen bundan daha da büyük bir genel ve kalıcı düşmeyi kabul edemez...”

Diyerek değiştirir ve şu ifadeleriyle de söz konusu değişikliği “tadilat” olarak savunur (Ricardo, 1997: 48):

“...O halde, üretilmeleri için eskisinden daha fazla ya da daha az emek kullanılmadığı takdirde metaların değerinde hiçbir değişiklik olmayacağı kuralı önemli bir tadilata uğramaktadır. Üretimde yalnızca emek kullanılması halinde evrensel geçerliliği olan bu kural; çeşitli üretim dallarında, toplam sermayenin farklı sabit ve döner sermaye oranları içermesi nedeniyle tadilata uğramaktadır. Kullanılan emek miktarı sabitken, emeğin değeri arttığında, üretilmeleri için sabit sermaye kullanılan malların değiştirilebilirlik değerinde bir düşme görülecektir ve sabit sermaye miktarı ne kadar büyükse, düşme de o denli büyük olacaktır.”

Görüldüğü üzere Ricardo, ücretin değişmesinin malların görelî değerlerini değiştirdiğini kabul etmekle değere ilişkin analizinde bir açmaz içine düşmüştür. İktisat yazınında Ricardo’nun bu açmazı “tadilat sorunu” olarak bilinmektedir¹⁶.

Savran (1997: 20)’ın da belirttiği üzere Ricardo’nun açmazı kavramsal düzeyde yani artı-değeri keşfedememesinden kaynaklı bir eksik soyutlama sorunudur. Başka bir deyişle farklı değer kategorilerini birbirine karıştırmış yani daha sonra Marx tarafından farklı soyutlama düzeylerinde tutarlı bir biçimde değer ve üretim fiyatı olarak ayrı ayrı kategorize edilecek iki kavramı aynı soyutlama düzeyinde ele almıştır. Bu açmazın üstesinden gelebilmek için hayatının sonuna kadar mutlak değer ve görelî değer kategorilerini ve bunları birbirinden ayırt etmekte kullanılabilecek bir ölçüt olarak “değerin değişmez standardı” (invariable standard of value) arayışı içinde olmuştur.

Savran (1997: 18-9), emek değer teorisinin rant ve kâr ile çelişmediğini ortaya koymak zorunluluğundan dolayı Ricardo’nun kitabında, ranta değerın hemen ardından ikinci bölümde yer verdiği ve rant kategorisinin emek değer teorisıyla çelişmediğini başarıyla ortaya koyarak klasik Smith’i bayağı iktisatçı Smith’den koruyarak emek değer teorisini sağlam bir zemine oturttuğunu belirtmektedir.

Biz buna katılmıyoruz. Açıklamasını sonraki sayfalarda yapmak üzere konuya devam edelim. Ricardo’ya göre Smith’in toplama değer teorisi, özellikle analize rant dâhil edildiğinde, dolambaçlı bir hale gelir. Ricardo, hububat ve tekstil gibi her zaman için rutin bir şekilde

¹⁶ Tadilat sorunu ile ilgili olarak öne çıkan bir yorum Ricardo’nun emek değer teorisi üzerine açıklamalarını “%93 Emek Değer Teorisi” olarak adlandırmaktadır. Ayrıntılar için bk. Stigler (1958).

üretile metalarn değerlerinin belirleyicileri ile ilgilendir (Foley, 1999: 6, 58). Ricardo'nun modeline göre; bir ekonomide toplam ürün rekabetten türeyen yasalara göre ve ücretler, kârlar ve rantlar olarak dağıtılır. Ricardo, Malthus'un nüfus ve ücretler analizini kabul eder ve kurduğu tek sektörlü hububat modeli ile doğum ve ölüm dinamiklerinin nüfusun sabit kalacağı bir denge ücret düzeyini belirleyeceğini ileri sürer. Kâr ve rantı, net ürünün ortak payları olarak görür (Foley, 1999: 6, 63).

Ricardo'ya göre, işçiler ve toprak sahipleri kendi gelirlerini tüketirlerken kapitalistler biriktirirler. Birikim yoluyla sermaye genişlemesi nüfusu artırır fakat nüfustaki bu artış toprak kısıtı yüzünden baskı oluşturur ve kârlar pahasına rantlar yükselir (Foley, 1999: 6). Başka bir deyişle artan nüfusu beslemek için daha düşük kalitedeki arazilerin ekime sokulması gerektiğçe toprak sahiplerinin hem toplam üretimden aldığı pay hem de bu payın değeri giderek artar. Rantın yükselmesinin gerisindeki neden, bu daha düşük kalitedeki toprakların ekime sokulmasının gerekli hale gelmesidir. Rant, ekilmekte olan toprağın mutlak verimliliğine değil, göreliliğine bağlıdır. Toplam üretimin son birimlerini üretmek zorlaşacağı için, hububatın fiyatı doğal olarak artacak ve belli bir çiftlikte hububatın miktarı azalsa bile, bu üretimin değeri yükselecektir. Bununla birlikte ücret ve kâr birlikte düşünüldeğinde, aynı değerde kalacakları için, daha verimli topraklardaki üretim maliyeti artmayacaktır. Nüfustaki genel artış, sermayedeki artışla başlar, bunun sonucunda emek talebi artar ve ücretler yükselir. Emekçinin durumundaki iyileşmeyi takiben gerçekte hemen her zaman nüfusun arttığı görülmektedir ve nüfus arttığı içindir ki gıda maddelerine yönelik yeni ve daha fazla talep oluşur. Başka bir deyişle bu talep, sermaye ve nüfustaki artışın sonucudur, yapılan harcamalar arttığı içindir ki temel gereksinmelerin piyasa fiyatı doğal fiyatı aşmakta ve gerek duyulan miktarda yiyecek üretilmektedir. Diğer taraftan nüfus arttığı için de ücretler yeniden düşmektedir. Rantın ve ücretlerin yükselmesi ile kârların azalması, genellikle aynı nedenin kaçınılmaz sonucudur. Bu neden, gıda maddelerine yönelik talebinin yükselmesi, bunu üretmek için gereken emek miktarının artması ve bunun uzantısı olarak da gıda maddeleri fiyatının yükselmesidir. Sermayenin tarıma yönelmesini ya da çekilmesini belirleyen, hububatın satılabildiği fiyatın üretim maliyetinin ne derece altında ya da üstünde olduğudur. Eğer bu fark sermayeye genel kâr düzeyinin üzerinde kâr getirirse, sermaye tarıma yatırılacak, altında kâr getirirse sermaye tarımdan çekilecektir¹⁷ (Ricardo, 1997: 349-58). Foley (1999: 6)'in de

¹⁷ Ricardo bu karanlık durgunluğa gidişle karşı üç tedbir önerir: a) Malthus'un öne sürdüğü biçimde erken ve güvencesiz evlenmeleri ve çocuk yapmayı yasaklamak: Nüfus sayısını azaltacak tedbirler, b) Hızlı sermaye birikimini sağlamak ve c) İşçilerin ücretlerini ve geçim seviyelerini yükseltmek. Son tedbire ilişkin olarak insanlık dostlarının tüm ülkelerde işçilerin refah içinde yaşayabilecekleri koşulları teşvik etmelerinin gerekli olduğunu zira

belirttiği üzere Ricardo'nun “sermaye ve emeğin azalan getirileri analizi” Neoklasik denge teorisinin kökenidir.

Özetlenecek olursa; değer in değışmez ölçüsü arayışında Ricardo net değildir ve bulamadığı bu metaya ölümüne yakın “değer in değışmez standartı” adını vermiştir. “Bir ekonominin net ürününün, rekabetten türeyen yasalara göre ve ücretler, kârlar ve rantlar olarak dağıtılacağı” kabulü ile emeğin mübadele değerini belirlediği savını bağdaştırabilmek için gerçekçi olmayan varsayımlar yapmıştır. İlk olarak, emeğin türdeş olması veya farklar varsa, bunun miktara dönüştürülebilmesi gerekir. Fakat kendisi değışik emek türlerinin mübadele değerini arz ve talebin belirlediğinden başka bir şey söylemez. İkincisi, sermayenin, mübadele değerini belirlemede bir rol oynamadığını kabul etmesi gerekir. Sermayeyi verimsiz saymadığı için, bütün üretim dallarında, sermaye/emek oranını sabit varsaymıştır. Malthus'un, bu varsayımı eleştirmesi üzerine bunun yetersizliğini kabul etmiştir çünkü üretim marjında, sermayeyle emek aynı oranda birleştirilmiyorsa, mübadele değerine, sadece emek girmeyecek demektir. Bu da, kendi emek değeri teorisini temelinden sarsar. Nihayet, rant teorisıyla toprağı, dolayısıyla rantı, mübadele değerinin dışında bırakır (Kazgan, 2000: 77). Açıkça diyebiliriz ki rant toprağın sahibi olunmasından yani mülkiyetten doğmaktadır. Dolayısıyla Ricardo, rantı emekle açıklayamadığı içindir ki analizinin dışında bırakmıştır. Rantı bu şekilde savuşturduktan sonra geriye kâr kalır. Gerisi için Kazgan (2000: 78)'dan şu aktarma uygun olacaktır:

“Gerek A. Smith'in gerek Ricardo'nun teorisinin gerisinde, Tabii Kanun felsefesi'nin mülkiyet teorisini yatar. Buna göre, mülkiyetin tabii kaynağı, mala harcanan emektir. Bireyin emeğinin ürününe sahip çıkması, tabii hakkıdır. Herkesin kendi emeğinin ürününe sahip çıktığı tabii mülkiyet sistemi tam özgürlük, dolayısıyla laissez-faire¹⁸ gerektirir. ...Ricardo da, emeği, 'değer in ilk kaynağı' ve 'temeli' sayar, kapitali verimli, kârı da bu verimin karşılığı saydığı için analitik bakımdan, emek-değer teorisini aradığı amaca hizmet etmemiştir. ...Maliyeti, nakdi ve geçici olan, değışen etkenlerle açıklayacak yerde, 'reel' olan bir etkenle açıklama ve bunu laissez-faire'le bağdaştırma gayreti Ricardo'yu, değer teorisinde çeşitli çelişkilere sürüklemiştir.

Emek-değer teorisinin, laissez-faire'le bağdaşmayan bir yönü de vardır: Kapital faizinin çalışma ile mülkiyet arasındaki dolaysız bağı ortadan kaldırmasıyla, emekle açıklanamayan mülkiyetin doğmasıdır...”

Aslında, hem toprağın sahiplenilmesi hem sermaye birikimi emekle açıklanabilir. Şöyle ki avcı bir topluluğun yerleşik hayata geçmesi halinde, üzerinde yaşayacağı toprağı yaşanabilir bir hale

fazla nüfus artışının yol açacağı felakete karşı en iyi tedbirin bu olduğunu belirtir. Bununla birlikte işgücü piyasasına devlet müdahalesini kabul etmez (Ulutan, 1978: 292). Böylece Ricardo da bayağı nitelemesini hak eder.

¹⁸ Bırakınız yapsınlar.

getirmek için ağaç, çalı, taş ve kayalardan temizlemesi ve diğer işlemleri yapması emek harcamasını gerektirir; ortaya çıkan yaşanabilir toprağı sahiplenmesi harcadığı emeğin karşılığıdır.

Bundan başka, herhangi bir toplulukta bazı kimseler ihtiyaçlarından fazla ürettikleri ürünleri biriktirip bunların bir kısmı ile iş malzemesi satın alabilirler yani sermaye sahibi olabilirler. Bununla birlikte hem toprağın hem de sermayenin üründen pay almaları emek karşılığı olarak değil mülkiyet ile açıklanabilir.

Ricardo ile ilgili son olarak şunlar söylenebilir: Yazdıklarından metaların üretimleri için gerekli emek zamanına göre nispi değerlerinin de uzun dönemde şekillendiği, aynı mantığın parasal fiyatlarda da geçerli olduğu, tüm özgül emek formlarının indirgenebileceği standart bir emek ünitesinin olduğu, ücretlerden bağımsız bir metanın bulunduğu ve benzeri yorumları yapabilmekteyiz. Bu yorumlar açıkça göstermektedir ki fiyat, ücret, değer, emek ve emek zamanını birbirine karıştırmıştır. Bununla birlikte yine de hakkının verilmesi gerekmektedir zira karışıklığın farkındadır!

5.Sonuç

Emek değer teorisine göre bir malın değerini belirleyen, o malın üretimi için gerekli emek miktarıdır. Marx öncesi dönemde emek değer teorisi, temel olarak Smith, Malthus ve Ricardo'nun görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir. Smith öncesinde emek değer teorisinden bahsetmek mümkün olmadığı gibi değer üzerine tartışma emek değer teorisine en fazla kullanım değeri-mübadele değeri ayrışması noktasında yaklaşmıştır.

İktisat, XVIII. Yüzyıl'da bağımsız bir disiplin halini almıştır. İktisadın kurucusu kabul edilen Smith, kapitalizm öncesi dönemle sınırlı olarak “emek”in değer belirleyicisi olduğunu teorileştirmiştir. Malthus, Smith'in nüfusa ilişkin ortaya koyduğu düşünceleri nüfus fazlalığı temelinde geliştirmiştir ki ücretin belirlenmesi bağlamında önem taşımaktadır. Ricardo, Malthus'un nüfus modelinden de yararlanarak emek değer teorisinin kapitalizm şartlarında da geçerli olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu çalışmada Smith, Malthus ve Ricordu'nun emek değer teorisine ilişkin görüşlerinin karşılaştırmalı yöntem kullanılarak incelenmesi ve ortaya koydukları düşüncelerin eksiklerinin saptanması sonucunda bu saptamalardan hareketle teorik nitelikteki şu değerlendirmelerde bulunabilmekteyiz:

a) Smith genel olarak emek değer teorisi konusunda tutarsız nitelikte açıklamalara sahiptir. Değer özelinde tutarlı olduğu tek açıklaması kapitalizm öncesi dönemde emek değer teorisinin

geçerli olduğu ve bu geçerliliğin bu dönemde henüz mülkiyetin ve sermaye birikiminin ortaya çıkmamış olmasına bağlı bulunduğu. Bunun dışında emek değer teorisine ilişkin olarak tutarsızlıklarla doludur. Smith'in bu tutarsızlıkları iki başlık altında toplanabilir: 1) İkili değer tanımı geliştirmesi yani emek değer teorisini oluşturan asıl önermesinin yanı sıra malın kumanda ettiği emek şeklinde ikinci bir tanım geliştirerek bu tanımları eşanlamlı olarak kullanması, 2) Her iki tanımın da mülkiyetin ve sermaye birikiminin ortaya çıkmasından sonra geçerliliğini yitirdiğini, bu aşamada işin içine kâr ve rant da girdiğinden, değer malın üretimi için gerekli maliyetlerin toplanmasıyla elde edilebileceği şeklinde "toplama değer teorisi" ileri sürmesi. Bu durumda Smith'in, kapitalizme geçişin nasıl gerçekleştiğini açıklamaması önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun gerisinde Smith'in aralarında bulunduğu klasik iktisatçıların kapitalizmle özdeş olan iktisadi düzeni haklı göstermek için Doğal Hukuk felsefesini kullanmaları yatmaktadır. Bu kapsamda tüm insanların doğuştan aynı "insan tabiatı"nı taşıdığı ve dolayısıyla aynı haklara ve özgürlüklere sahip olması gerektiği kabul edilerek bunu sağlayacak doğru toplumsal düzenin özel mülkiyet ve bireysel girişimle piyasalara dayalı kapitalizm olduğu savunulur. Smith, Newton'un fizik üzerine "maddi evrenin düzenli ve değişmez kanunlara tabi olduğu ve cisimlerin doğal kanunlara göre hareket ettiği"ne dair görüşünün toplumların yapısı ve işleyişi için de geçerli olduğundan hareketle tanrısal iradenin belli amaçlara doğru görünmeyen bir el tarafından yönettiği toplumlarda belirli bir amaç ve içsel tutarlılık bulunduğunu varsaymıştır. Burada böylesi bir felsefi inancın klasik iktisatçıları edilgen akılcılığa götürmesi önemlidir. Öyleki toplama değer teorisi çerçevesinde sadece üretim ilişkilerine ilişkin durum tespiti yapılması, bu ilişkilerin yol açtığı eşitsizlikleri göz ardı etmeyi beraberinde getirmiştir. Dahası Smith, bir taraftan nüfus artışını ekonomik kalkınmanın hem sebebi hem de sonucu olarak değerlendirirken diğer taraftan işgücünün yaşam standardının düşmesi noktasına geldiğinde gerisini getirmeyerek "...ücretin hangi oranda olması gerektiğini saptama işini ben üzerine almayacağım..." der. Böylece "değer" in belirlenmesi konusunda yalnızca zevahir ile yetinmesi ve burjuvazinin günlük kullanımına uygun bir şekilde toplama değer teorisine geçerli üretim ilişkilerini meşrulaştırması Smith'i bayağı bir iktisatçı haline getirmektedir.

b) Malthus, nüfus modeli bağlamında nüfus artış hızının gıda üretimindeki artış hızından daha yüksek olduğundan nüfus üzerinde sıkı ve devamlı bir kontrolün uygulanması gerektiğini kabul eder. Aslında burada açıkça söylemese de emek değer teorisi bağlamında önem arz eden hususlar Malthus'un korkularıdır. Malthus, nüfus modelinde ortaya attığı görüşlerle gerçekleri çarpıtmıştır. Şöyle ki Malthus'un kitabını yazdığı XVIII. Yüzyıl sonu ve XIX. Yüzyıl

başlarında İngiltere’de Sanayi Devrimi ve kapitalizmin yol açtığı fakat ağırlığı olumsuz anlamda emekçi kitlelerin üzerinde görülen gelişmeler yaşanmaktadır. Kısaca emekçi kitleler kelimenin tam anlamıyla sefalet içinde yaşamaktadır. Bu olumsuzluklara eşlik eden Fransız Devrimi’nin İngiltere’de yol açabileceği etkilerdir. Aynı dönemde ortaya çıkmaya başlayan aşırı üretim krizleri Fransız Devrimi’nin yaydığı özgürlük ve sosyal adalet fikirlerinin işçilerin içinde bulunduğu kötü geçim şartları nedeniyle İngiltere’ye de sıçrama olasılığı kapitalist sınıfı endişelendirmiştir. Bu nedenle İngiltere yönetiminin temel hedefi sosyal yapıyı korumak için şehirli nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmek ve benzeri bir ayaklanmanın önüne geçmek olmuştur. Malthus’un kitabını yayımladığı 1798 yılında çıkarılan “William Pitt Yasası”yla kalabalık ailelere mali yardım yapılması bu amaca dönük bir uygulama olmuştur. Malthus’un nüfus modeliyle ilgili çarpıtmaya dönecek olursak; ilk olarak sefaleti kapitalizmin aşırı üretim krizleri doğurmaktadır, ikinci olarak ise gıda üretimi yetersizliğinin azalan verimlerin geçerliğine bağlı olduğu iddiasını ise bilimsel ilerleme çürütmüştür. Malthus’un bayağı nitelikleriyle ilgili başka değerlendirmeler de yapabilmekteyiz. İlk olarak bir yandan nüfus artışının kontrol edilmesinden dem vururken diğer yandan çocukların çalıştırılmasıyla çocuk sahibi olanlara gerçekte prim verilmektedir. Bundan başka kapitalist üretim için yedek sanayi ordusunun mevcudiyeti şart olmasına rağmen fazla nüfusa ilişkin Malthus’un işçilere yerine getirilmesi olanaksız olduğunu bildiği iyi bir öğüt vermesi onu bilim insanına yakışmayacak bir duruma yani bir bayağı haline getirmektedir. Yoksullar yasasının sefaletin olmaması için bir uygulama olduğunu belirtmesi de bu niteliğine bağlanabilir. Bize göre gerçek, yoksulluğun yol açabileceği devrim korkusudur.

c) Ricardo’nun bütün amacı emek değer teorisinin kapitalizm koşulları altında da geçerli olduğunu kanıtlamak olmuştur. Ricardo’nun bütün çabası, bölüşümün değeri etkilemeyeceğini ve tam tersine değerın bölüşümü belirlediğini kanıtlamaya yönelik olmuştur. İlk olarak bölüşümün değeri etkilemediğini ortaya koymuştur fakat ücretin değişmesinin malların görelı değerlerini değiştirdiğini kabul etmekle değere ilişkin analizinde bir açmaz içine düşmüştür. İktisat yazınında Ricardo’nun bu açmazı “tadilat sorunu” olarak bilinmektedir. Ricardo’nun açmazı artı-değeri keşfedememesinden kaynaklı bir eksik soyutlama sorunudur. Başka bir deyişle farklı değer kategorilerini birbirine karıştırmış yani daha sonra Marx tarafından farklı soyutlama düzeylerinde tutarlı bir biçimde değer ve üretim fiyatı olarak ayrı ayrı kategorize edilecek iki kavramı aynı soyutlama düzeyinde ele almıştır. Bu açmazın üstesinden gelebilmek için hayatının sonuna kadar mutlak değer ve görelı değer kategorilerini ve bunları birbirinden ayırt etmekte kullanılabilir bir ölçüt olarak “değerin değişmez standardı” arayışı içinde diğer

bir açmazın içinde kalmıştır. Diğer taraftan Ricardo için de bayağı nitelikte olduğuna dair değerlendirmeler yapabilmekteyiz. Sermayenin tarıma yönelmesini ya da çekilmesini belirleyen burada sermaye için genel kâr düzeyinin üzerinde bir kârlılık düzeyine bağlı olduğunu, üstünde olduğunda sermayenin tarıma yatırılacağını, altında ise çekileceğini, bu karanlık durgunluğa gidişe karşı a) Erken ve güvencesiz evlenmeleri ve çocuk yapmayı yasaklamak: Nüfus sayısını azaltacak tedbirler, b) Hızlı sermaye birikimini sağlamak ve c) İşçilerin ücretlerini ve geçim seviyelerini yükseltmek şeklinde tedbirler ve son tedbire ilişkin olarak insanlık dostlarının tüm ülkelerde işçilerin refah içinde yaşayabilecekleri koşulları teşvik etmelerinin gerekli olduğunu zira fazla nüfus artışının yol açacağı felaketlere karşı en iyi tedbirin bu olduğunu belirtmesine rağmen işgücü piyasasına devlet müdahalesini kabul etmeyerek Ricardo da bayağı niteliğini hak eder.

d) Marx’a gelene kadar, para tedrici bir şekilde yegane değişim aracı rolüne bürünmüştür. Bu süreçte mübadele değeri de değeri ifade eder duruma gelmiştir. Emegün mübadele değeri dâhil piyasada oluşan tüm meta fiyatları görünmez elin ideolojik işlevi görmesiyle meşrulaştırılmıştır. Üretim faktörleri dâhil üretim sürecinde gerçekleşen sömürü de haliyle analiz edilmemiştir. Bunun kıyasına gelen Ricardo’nun değerler değişmez standardı arayışında işçi tulumunu giyip de üretim sürecinin özüne bakmak aklına gelmemiş zira aradığını orada bulabilecekti: Mülkiyet!

Kaynakça

- Akbaş, K. (2017). Thomas Robert Malthus’un Nüfus İlkesi ve eleştirisi. İçinde *Nüfus ilkesi* (1. baskı). (Çev. Ç. Taşkın). İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 7-20.
- Aspromourgos, T. (1996). *On the origins of Classical Economics: Distribution and value from William Petty to Adam Smith*. New York and London: Routledge.
- Bilir, H. (2019). İktisadın bir “bilim” olarak ortaya çıkışında doğa bilimlerinin etkisi. *Kebikeç*, 48, 175-94.
- Costabile, L. ve Rowthorn, B. (1985). *Malthus’s theory of wages and growth*. The Economic Journal, 95, 418-37.
- Engels, F. (2011). İngiltere’de emekçi sınıfının durumu: 1845. İçinde Marx, K. ve Engels, F. *Nüfus üzerine*. Ankara: Sol Yayınları. 80-6.

- Eren, A. A. (2010). Adam Smith'in ticarete ve Merkantilist politikalara yaklaşımı: Yeni bir Adam Smith sorunu mu? İçinde Kapucu, H., Aydın, M., Şiriner, İ., Morady, F. ve Çetin, Ü. (Eds.). *Politik İktisat ve Adam Smith*. London: IJOPEC Publication, 93-114.
- Eren, A. A. (2011). Sir Willam Petty: Merkantilist bir düşünür mü? *Ekonomi Yaklaşım*, 79 (22), 45-70.
- Foley, D. K. (1999). *Notes on the theoretical foundations of political economy*. Retrieved from www.economia.unam.mx > poleconprintFoley.
- Güneş, H. H. (2009). İktisat tarihi açısından nüfus teorileri ve politikaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (8), 126-38.
- Johnson, E. A. J. (1937). *Predecessors of Adam Smith: The growth of British economic thought*. New York: Prentice Hall.
- Kazgan, G. (2000). *İktisadî düşünce veya politik iktisadın evrimi* (9. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Malthus, T. R. (1815). *An inquiry into the nature and progress of rent and the principles by which it is regulated*. Erişim <https://www.gutenberg.org>.
- Malthus, T. R. (1836). *Principles of political economy*. Erişim <https://oll.libertyfund.org>.
- Malthus, T. R. (2017). *Nüfus ilkesi* (1. baskı). (Çev. Ç. Taşkın). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Marx, K. (2004). *Kapital* (6. baskı, cilt 1). (Çev. A. Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2011). Ücret: 1847. İçinde Marx, K. ve Engels, F. *Nüfus üzerine*. Ankara: Sol Yayınları. 80-6.
- Murphy, A. E. (2009). *The Genesis of macroeconomics: New ideas from Sir William Petty to Henry Thornton*. New York: Oxford University Press.
- Redman, D. A. (1997). *The rise of Political Economy as a science: Methodology and the Classical Economists*. London: MIT Press.
- Ricardo, D. (1997). Ekonomi politiğin ve vergilendirmenin ilkeleri (1. baskı). (Çev. T. Ertan). İstanbul: Belge Yayınları.
- Rothbard, M. N. (1995). *Economic thought before Adam Smith: An Austrian perspective on the history of economic thought* (vol. I). Alabama: Edward Elgar Publishing.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisatın tarihi*. İstanbul: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Savran, S. (1997). Ricardo'nun dehası ve körlüğü. İçinde *Ekonomi politiğin ve vergilendirmenin ilkeleri*. (Çev. T. Ertan). İstanbul: Belge Yayınları.
- Sewall, H. R. (1901). The theory of value before Adam Smith. *Publications of the American Economic Association* (3rd series), 3 (2), 1-128. Erişim www.jstor.org/stable/2485740.

Smith, A. (2004). *Ulusların zenginliği* (4. baskı). (Çev. A. Yunus ve M. Bakırcı). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Steiner, P. (2003). Physiocracy and French Pre-classical Political Economy. İçinde Samuels, W. J., Biddle, J. E., and Davis, J. B. (Eds.). *A companion to the history of economic thought*. Oxford: Blackwell Publishing, 61-77.

Stigler, G. J. (1958). Ricardo and the 93% Labor Theory of Value. *The American Economic Review*, 3 (48), 357-67.

Ulutan, B. (1978). *İktisadî doktrinler tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.